

СТАТТІ

УДК 323.1(477)(09) «2000/2004»

Бровар О. В.

ЕТНОНАЦІОНАЛЬНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ
УПРОДОВЖ 2000 – 2004 рр.

У статті проаналізовано процес формування державної політики та управління України щодо національних меншин упродовж 2000–2004 рр.

Ключові слова: Україна, національні меншини, вищі органи влади, управління, освіта, культура.

Проголошення незалежності України у 1991 році створило умови для її трансформації у демократичну, соціальну і правову державу, головним обов'язком якої є забезпечення прав і свобод громадян, інтеграції в міжнародно-правову систему захисту прав людини, врегулювання правового становища національних меншин. Задекларований Україною курс на європейську інтеграцію диктує необхідність не тільки прийняття стандартів сучасної європейської політичної культури, а й засвоєння і практичного впровадження відповідних інституціональних норм та принципів, реформування засад державної політики та управління в етнонаціональній сфері.

Завдання наукового осмислення державної системи управління серед етноменшин у цих умовах виступають сьогодні як першочергові. Навіть тепер ця важлива проблематика в країні перебуває на стадії початкового висвітлення. Деякі аспекти цієї проблеми одержали фрагментарне висвітлення у працях Я. Калакури[1], В. Євтуха [2], О. Майбороди [3], М. Панчука[4], В. Наулко[5], В. Пилипенка[6], О. Рафільський [7], Р. Чілачави[8]. Вони здебільшого присвячені етнонаціональній структурі українського суспільства, сучасному стану етноменшин, освітній політиці держави, особливостям процесів етнічного відродження.

При дослідженні державної етнонаціональної політики важливе значення має інституційний аспект цієї проблеми. Власне йдеться про органи управління етнополітичною сферою, що покликані здійснювати та впроваджувати в життя напрацювання законодавчого плану і науково-теоретичні розробки, на базі яких і будується етнонаціональна політика.

Президент України своїми Указами від 15 грудня 1999 р № 1572 (1572/99) «Про систему центральних органів виконавчої влади»[9]та від 15 грудня 1999 р. № 1573 (1573/99) «Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади» ліквідував Державний комітет у справах національностей та міграції та забов'язав Кабінет Міністрів України утворити Державний департамент у справах національностей і міграції у підпорядкуванні Міністерства юстиції[10]. 4 квітня 2000 року Кабінет Міністрів України затвердив Положення про Державний департамент у справах національностей та міграцій. Головне завдання даної інституції ґрунтується на підтримці національних меншин у задоволенні їхніх культурно-освітніх потреб, а також на розробці основ для реалізації державної національно-міграційної політики. На департамент було покладено завдання: У структурі даного органу функціонували відділи у справах: етнічних процесів та

Випуск 35

національних меншин, української діаспори, депортованих, міграції та біженців, мовної політики[11].

У зв'язку з неможливістю виконувати повноцінно покладені завдання на Департамент було відновлено діяльність Державного комітету у справах національностей та міграцій. На цій основі Комітет готує пропозиції щодо формування та реалізації державної політики у сфері міжнаціональних відносин, міграції, етномовної політики, забезпечення захисту прав національних меншин України, осіб, які повернулися, біженців та інших категорій мігрантів, а також у сфері релігії, бере у межах своїх повноважень участь у розробленні проектів Державного бюджету та Державної програми економічного і соціального розвитку України, Програми діяльності Кабінету Міністрів України, інших державних програм, які своїми відповідними частинами стосуються міжнаціональних відносин; вивчає та аналізує тенденції етнонаціонального та культурного розвитку національних меншин України, етномовних та релігійних процесів у державі, розробляє поточні та довгострокові прогнози із зазначених питань; забезпечує взаємодію органів виконавчої влади під час здійснення ними заходів етнополітичного характеру; надає організаційно-методичну та консультативну допомогу органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування у вирішенні етнополітичних питань; бере участь у розробленні проектів міжнародних договорів України з питань, що належать до його компетенції, забезпечує виконання визначених міжнародними договорами зобов'язань України; подає в установленому порядку пропозиції щодо зупинення дії або скасування актів центральних органів виконавчої влади, місцевих держадміністрацій, рішень, прийнятих органами місцевого самоврядування, посадовими особами підприємств, установ і організацій усіх форм власності, що суперечать законодавству, яким регулюються міжетнічні відносини; організовує в установленому порядку професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників свого центрального апарату, відповідних органів Автономної Республіки Крим, структурних підрозділів обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій, органів міграційної служби; розподіляє, відповідно до законодавства, кошти і матеріальні ресурси, виділені на вирішення етнополітичних питань, та контролює їх використання.

Регулятивна властивість Держкомнацрелігії закріплена і наданими йому правами – представляти Кабінет Міністрів України за його дорученням у міжнародних організаціях та під час укладання міжнародних договорів України; залучати в установленому порядку спеціалістів центральних та місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ і організацій для розгляду питань, що належать до його компетенції; утворювати в разі потреби за погодженням з іншими заінтересованими органами виконавчої влади комісії, експертні та консультаційні ради, робочі групи; отримувати в установленому порядку від органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання покладених на нього завдань; скликати в установленому порядку наради з питань, що належать до його компетенції.

Положенням передбачено, що Комітет здійснює свої повноваження безпосередньо та через підпорядковані йому, відповідно, органи Автономної Республіки Крим, структурні підрозділи обласних, Київської та Севастопольської

міських держадміністрацій. При цьому він взаємодіє з іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, а також з відповідними органами іноземних держав. Крім того, встановлено, що у випадках, передбачених законодавством, рішення Комітету, прийняті в межах його повноважень, є обов'язковими для виконання органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установа – ми і організаціями всіх форм власності та громадянами[12, с.162.].

Управління Комітетом системою механізмів реалізації державної етнополітики на практиці реальне за наявності принаймні двох умов перебування в його ієрархічному підпорядкуванні структури уніфікованих підрозділів, націлених на виконання тотожних з ним функцій, та уніфікованого регламентування їх діяльності. Щодо першої умови, то вона виконувалася до 2005 р., коли тривалий час у структурах усіх обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій функціонували окремі підрозділи (управління, відділи) у справах національностей, які у своїй діяльності керувалися Типовим положенням, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2001 р. № 132[13].

Фахівцями відмічалось, що дотримання виконавчими органами вимог цього документа значною мірою впливало на якість та ефективність діяльності держави як суб'єкта етнополітичних ви та завдання профільних виконавчих структур у сфері етнополітики, формулював принципи державної етнонаціональної політики та державного етнополітичного менеджменту, реалізація яких сприяє формуванню довіри інших етнополітичних суб'єктів до Української Держави і позитивно впливає на їхню готовність до діалогу й співпраці зі структурами державної влади та управління[14, с.572].

Наявність спеціалізованих підрозділів дозволяє у більшості регіонів постійно відстежувати, аналізувати та вивчати міжетнічні відносини та стан забезпечення етнокультурних потреб представників різних національностей, зустрічатися з лідерами національно-культурних товариств, спільно з ними обговорювати наболілі проблеми та визначати шляхи їх подолання. В результаті державна етнонаціональна політика в Україні набувала таких позитивних рис, як конкретність та адресність, відповідність загальним правовим нормам та порівняно оперативне реагування на найбільш нагальні, особливо гострі, сутнісні й актуальні проблеми та інтереси етнічних спільнот.

Відмітною ознакою етнополітичної суб'єктності Української держави ставало зосередження її зусиль не стільки на суб'єктах етнічних відносин, скільки на проблемних питаннях розвитку самих цих відносин економічних, соціальних, культурних та інших, невирішеність яких, як правило, й спричиняє випадки загострення суспільної ситуації. З подальшим посиленням проблемної спрямованості у визначенні цілей етнонаціональної політики постало питання про перехід від галузевого принципу формування та реалізації цієї політики до переважно функціонального принципу. Домінування відповідної моделі етнополітичного менеджменту мало б сприяти досягненню динамічної рівноваги між спільними для всіх громадян інтересами соціально-економічного і політичного

Випуск 35

розвитку та індивідуальними і груповими потребами етнонаціонального відродження[14, с.24.].

З метою підвищення ролі громадських організацій національних меншин України у процесі прийняття органами державної влади рішень щодо розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності національних меншин в Україні, поглиблення демократичних засад українського суспільства та забезпечення міжнаціональної злагоди в Україні спеціальним Указом Президента України (№ 600/2000 від 19 квітня 2000 р.)[15].

Утворена Рада представників громадських організацій національних меншин України як консультативно-дорадчий орган при Президентові України. Прийнято також спеціальне розпорядження Президента України “Про заходи щодо підтримки діяльності національно-культурних товариств” (№ 252-2001-рп від 21 вересня 2001 р.) [16], на виконання якого Кабінетом Міністрів України затверджені Комплексні заходи щодо розвитку культур національних меншин України до 2005 р. (№ 1246/96 від 30 січня 2002 р.) [16].

Ці заходи, зокрема, передбачають: розширення державної підтримки друкованих видань та телерадіоорганізацій, які висвітлюють діяльність національно-культурних товариств та організацій, збільшення часу мовлення мовами національних меншин України, а також надання підтримки зазначеним товариствам у заснуванні періодичних видань із регіональною сферою розповсюдження; створення в краєзнавчих музеях, розташованих в обласних центрах, експозицій, присвячених історії та культурі національних меншин в Україні, які проживають на відповідній території; надання підтримки аматорським творчим колективам, які зберігають, розвивають та пропагують культуру, традиції, звичаї та обряди національних меншин України, залучення таких колективів до участі в реалізації регіональних та загальнодержавних програм культурного розвитку; поліпшення системи підготовки педагогічних кадрів для загальноосвітніх навчальних закладів, у яких викладання навчальних предметів здійснюється мовами національних меншин України, а також забезпечення навчальних закладів відповідними підручниками, посібниками, методичною літературою; організацію всеукраїнського конкурсу “Кращі книжки – дітям України” за участю письменників – представників національних меншин України; створення в місті Києві Центру розвитку культур національних меншин України; розробку та здійснення заходів щодо забезпечення реалізації права національних меншин України на національно-культурну автономію; опрацювання питань щодо створення мережі позашкільних навчальних закладів, які б забезпечили задоволення освітньо-культурних потреб національних меншин України, їх творчу самореалізацію, виховання поваги до народних звичаїв, традицій української нації та національних меншин України.

Таким чином, можна констатувати, що державна політика та управління етнополітичними процесами в Україні спрямовані на створення умов для всебічного духовного відродження національних меншин та формування атмосфери толерантності, взаєморозуміння і взаємоповаги, утвердження міжетнічного миру і злагоди в Україні.

Література

1. Калакура О. Я. Мультикультуралізм: сутність і перспективи для України / Калакура О. Я. // Чорноморський літопис. – 2010. – № 2. – С.19 – 25.

2. Євтух В.Б. Етносуспільні процеси в Україні: можливості наукових інтерпретацій / В.Б. Євтух. – К.: Вид. дім «Стилос», 2004. – 242 с.
3. Майборода О. Етнонаціональна політика і перспективи етносоціального розвитку в Україні / О. Майборода // Сучасність. – 1995. – №12. – С. 77–83.
4. Національні меншини України у ХХ столітті: політико-правовий аспект / М.І. Панчук, В.А. Войналович, О. Галенко та ін. – К., 2000. – 358 с.
5. Наулко В.І. Етнічний склад населення України / В.І. Наулко // Культура і побут населення України. – 1993. – С. 36–37.
6. Пилипенко В. Національні меншини столиць: проблеми інтеграції в українське суспільство / В. Пилипенко // Розбудова держави. – 2000. – №1–6. – С. 54–58.
7. Рафальський О. Національні меншини України у ХХ столітті: історіографічний нарис / О. Рафальський. – К.: Поліс, 2000. – 447 с.
8. Чілачава Р.Ш. Міжнаціональні відносини і національні меншини України: стан, перспективи / Р.Ш. Чілачава. – К.: Голов. спец. ред. літ. мовами нац. меншин України, 2004. – 384 с.
9. Указ Президента України від 15 грудня 1999 р № 1572 (1572/99) «Про систему центральних органів виконавчої влади» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1572/99> – Загол. з екрана.
10. Указ Президента України від 15 грудня 1999 р. № 1573 (1573/99) «Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1573/99> – Загол. з екрана.
11. Постанова Кабінету Міністрів України від 4 квітня 2000 р. № 603 «Про утворення Державного департаменту у справах національностей та міграції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/document/spart45/inx45556.htm> – Загол. з екрана.
12. Чілачава Р., Вказ. праця...
13. Типове положення про управління у справах національностей та міграції Київської міської державної адміністрації, відділ у справах національностей та міграції обласної, Севастопольської міської державної адміністрації // Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2001 р. № 132 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://idis.guds.guds.gov.ua:8000/D_S/1322001'?%2007_02_2001.htm – Загол. з екрана.
14. Котигоренко В.О. Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні: політологічний концепт. – К., 2004. – С. 572–573.
15. Указ Президента України від 21 лютого 2002 року № 168/2002 «Про внесення змін до Указів Президента України від 19 квітня 2000 року № 600 та від 22 липня 2000 року № 908» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.licasoft.com.ua/component/lica/?p=0&base=1&menu=109313&u=1&type=1&view=text> – Загол. з екрана.
16. Розпорядження Президента України “Про заходи щодо підтримки діяльності національно-культурних товариств” від 21 вересня 2001 року № 252/2001-рп [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/252/2001-%D1%80%D0%BF> – Загол. з екрана.

В статье проанализирован процесс формирования государственной политики и управления Украины относительно национальных меньшинств в 2000-2004 гг.

Ключевые слова: Украина, национальные меньшинства, высшие органы власти, управление, образование, культура.

At the article analyzes the process of Ukraine's state policy and management towards national minorities during 2000–2004.

Key words: Ukraine, national minorities, higher authorities, management, education and culture.

Рецензент: **Михайлюк В.П.**, док. істор. наук, професор.

Стаття подана
12.03.2012